

Spade de bronz din Maramureș

Spadele au fost confecționate în cursul epocii bronzului într-o cantitate relativ mare, în categorii variate, într-un timp îndelungat. Datorită importanței lor în luptă, în ceremonii sau ca semne de distincție, ele au avut o valoare deosebită pentru comunitățile sau persoanele care le-au deținut. Spadele au fost analizate și prelucrate monografic, pentru diferite tipuri și variante fiind stabilite, în parametri în general acceptați, caracteristicile lor de formă și de decor, limitele cronologice între care au fost confecționate și utilizate, teritoriul lor de origine și aria de răspândire, precum și alte trăsături.

Spadele apărute în Maramureș, la sud de Tisa, au fost deja repertoriate în lucrări ce s-au ocupat de ansamblul descoperirilor de acest fel din România¹.

Întrucât însă Maramureșul este o unitate geografică clar individualizată, ce se extinde și la nord de Tisa, credem că este necesară a-bordarea concomitentă a descoperirilor din ambele părți ale depresunii, numai în acest fel putând fi cunoscute unele dintre particularitățile metalurgiei din această regiune și câteva dintre obiceiurile de depunere practicate aici.

1. Bogdan Vodă.

Depozit descoperit în noiembrie 1980 de Mihai Mariș Bercea, cu prilejul arăturilor, la aproximativ 1,5 km vest de localitate, pe "*Dealul Sneamăn*". Locul de depunere s-a aflat, foarte probabil, pe creasta dealului, piesele depozitului ajungând la locul de descoperire - panta nord-vestică - în urma unei alunecări de teren. Bronzurile au fost depuse într-un vas de lut ars, care s-a spart, din el fiind salvate doar câteva fragmente. La locul de descoperire s-a efectuat, în mai 1981, de către I. Motzoi-Chicideanu și G. M. Iuga, o săpătură de control, prilej cu care au fost găsite, la mică adâncime în pământ, numeroase piese:

-Fragment de lamă de spadă, ornamentată cu patru șanțuri verticale, secțiunea romboidală. Curățat de patină, culoarea metalului roșu închis. Lung. 6,1 cm, lăț. 3,4 cm (fig. 1, 1)².

-Piese însoțitoare (majoritatea fragmentare): vârf de spadă (nr. 2), 23 de celturi, două topoare cu aripioare, 83 de seceri, 24 de lame de ferăstrău (una din două bucăți), cinci vârfuri de lance, cinci pumnale, patru cuțite, o brățară spiralică, 12 brățări, un inel, o faleră, un ac, patru pandantive conice, 20 de fragmente de placă, 13 bare (una în manșonul de înmănușare al unuia dintre celturi), 21 de turte, trei cioturi de turnare, trei fragmente nedeterminabile, fragmente ceramice. - Muzeul Baia Mare (19491).

2. Bogdan Vodă.

Depozit (cf. nr. 1). -Vârf de spadă. Curățat de patină, culoarea metalului roșu închis. Lung. 6 cm, lăț. max. 2,9 cm (fig. 1, 2)³. - Muzeul Baia Mare (19492).

3. Călinești.

Descoperire izolată, apărută în jurul anului 1865, cu prilejul arăturilor, pe terenul lui J. Jurka, aflat în partea estică a satului.

-Spadă cu cupă la mâner, cupa neperforată cu marginea deteriorată, partea superioară ornamentată cu două benzi de linii concentrice, mânerul, oval în secțiune și îngroșat la mijloc, decorat în partea superioară cu benzi de linii, între care se intercalează un motiv în forma a-celor de brad alăturate, umerii aproape drepte, lama prevăzută cu Ricasso și lățită mai jos de mijlocul înălțimii ei, ornamentată cu două benzi subțiri de linii, care se îngroașă înspre vârf, aici fiind însoțite de câte un șir de semicercuri alăturate și de câte un șir de puncte. Patina verde închis, îndepărtată parțial de pe mâner. Lung. 55,5 cm, lăț. max. a lamei 4,4 cm (fig. 1, 3)⁴.

-A fost în colecția Mihályi, de aici a ajuns la Muzeul Baia Mare, de unde a fost transferată, la ordin, la Muzeul Național de Istorie București (69 742).

4. Călinești.

Descoperire izolată în anul 1981, cu ocazia unor lucrări agricole, pe malul drept al pârâului "*Rogoazele*", la o adâncime de 0,20 m.

-Partea superioară a unei spade cu cupă la mâner, cupa, mânerul și garda puternic deteriorate, se păstrează o foarte mică parte din lamă, care are o nervură centrală. Lung. păstrată 11,7 cm (fig. 1, 4)⁵.

-Colecția Școlii din Călinești.

5. Coștiui.

Condiții de descoperire neprecizate, eventual piesă izolată, găsită înainte de 1892.

-Spadă cu mânerul plin (?) ornamentat. Patina verde de foarte bună calitate. Lung. 63,3 cm⁶.

-Muzeul Budapesta (colecția F. Kiss, în prezent neidentificabilă).

6. Dragomirești.

Condiții de descoperire neprecizate, eventual piesă izolată, găsită înainte de 1876.

-Spadă cu lama ruptă⁷.

-A fost în colecția Liceului pedagogic din Sighetu Marmației, în prezent este pierdută.

7. Maramureș.

Condiții de descoperire neprecizate, eventual piesă izolată, găsită înainte de 1892.

-Spadă întreagă cu disc la mânerul plin, discul de formă elipsoidală puternic deteriorat, prevăzut cu un orificiu, parțial păstrat, mânerul cu trei nervuri, lama fixată de mâner cu un cui de fier modern, partea superioară a mânerului transformată prin pilire, vârful lamei ascuțit, de asemenea, după descoperire. Patina verde cu flecuri, ștearsă pe alocuri. Lung. 46, 2 cm⁸.

-A fost într-o colecție particulară, în prezent este pierdută.

8. Maramureș.

Condiții de descoperire neprecizate, eventual piesă izolată, găsită înainte de 1891.

-Spadă cu cupă la mâner, cupa joasă cu un buton conic, mânerul zvelt cu laturile aproape drepte, garda cu umerii aproape drepti și terminațiile oblice și ascuțite, prevăzută cu două cuie de nit în partea inferioară și alte două, în poziție neobișnuită, în partea superioară, toate marcate de cercuri concentrice, lama cu secțiunea în trepte. Lung. 51 cm (fig. 1, 5)⁹.

-A fost în colecția Egger din Viena, în prezent este, foarte probabil, pierdută.

9-10. Maramureș.

Condiții de descoperire neprecizate. Două spade cu limbă la mâner, menționate de Hampel, fără vreo precizare cu privire la forma și locul lor de păstrare¹⁰.

11. Nižnij Bistrii.

Depozit. Partea inferioară a lamei unei spade scurte sau a unui pumnal lung, tăiată recent, secțiunea lenticulară, tășurile ascuțite prin batere. Lung. păstrată 15,9 cm (fig. 2, 3)¹¹.

-Piese însoțitoare: două celturi, o turtă de bronz.

-Muzeul Užgorod (A-511/1).

12-14. Oncești.

Depozit de spade descoperit în primăvara anului 1988, cu ocazia săpării unei gropi de mormânt în marginea sud-vestică a cimitirului actual, care se află pe terasa înaltă din stânga "Izei", în locul numit **Bolteni**. Două dintre spade au fost rupte de descoperitori în mai multe bucăți, foarte probabil pentru a stabili felul materialului din care au fost confecționate, iar a treia a fost ușor deteriorată. După aceasta, piesele, respectiv fragmentele au fost împrăștiate la locul descoperirii. Ele au fost strânse de directorul școlii din localitate și au fost păstrate, o scurtă perioadă, în colecția școlară. Mai târziu, descoperirea a fost predată Muzeului din Sighetu Marmației. În aprilie 1989 a fost efectuată o cercetare a locului de descoperire, coroborată și cu o cercetare a unui sit medieval¹². Cu acest prilej au mai fost găsite câteva fragmente de spade, precum și fragmente ceramice. Potrivit informațiilor furnizate de descoperitori, spadele au fost găsite la adâncimea de 0,40 m, încrucișate în poziție orizontală. Întrucât descoperitorii au menționat în relatarea lor numai două spade, este evident că anumite amănunte cu privire la depunere le-au scăpat. Cu toate că acestea nu mai pot fi în prezent reconstituite cu exactitate, pare totuși foarte probabil că spadele întregi au fost depuse încrucișate, iar alături de ele a mai fost așezat un fragment de spadă.

a. Spadă cu cupă la mâner, ruptă recent în patru bucăți, cupa relativ înaltă, prevăzută cu un orificiu, în mijloc cu un buton conic, ornamentată pe suprafața interioară cu cercuri con-

centrice și un rând de semicercuri, pe suprafața exterioară cu o bandă în val, mânerul oval în secțiune, ușor îngroșat, prevăzut cu trei nervuri late, registrul său superior ornamentat cu arcuri de cerc dispuse față în față, iar celelalte două registre cu benzi în val, garda cu umerii arcuiți și terminațiile oblice, ornamentată cu o buclă de trei linii, deschiderea gârzii semiovală, lama cu secțiunea lenticulară, prevăzută cu Ricasso crestate pe ambele laturi, în această porțiune decorul constând din câte o linie ușor arcuită, fiecare mărginind câte un motiv format din două capete de pasăre, plasate în șir și unite printr-un rând de puncte, în rest decorul este alcătuit din benzi de șanțulețe verticale. Taișurile puternic deteriorate. Lipsește vârful, precum și o mică parte din cupa la mâner. Patina verde închis cu flecuri mai deschise. Lung. păstrată 66,7 cm, lung. mânerului și a gârzii 10,7 cm, diam. cupei 5,4 cm, diam. mânerului 2,8 cm, lăț. gârzii apr. 5,6 cm (fig. 3, 1).

b. Spadă lungă cu limbă la mâner, limba îngroșată în mijloc, terminată în două coarne, secțiunea în formă de clepsidră și patru găuri de nit (într-una se păstrează cuiul de nit), marginile sale ornamentate cu linii orizontale și încrucișate, garda de formă trapezoidală, puternic deteriorată, inițial cu șase găuri de nit (în trei se păstrează cuiele de nit), lama în formă de frunză de salcie și cu o nervură mediană, prevăzută sub gardă cu Ricasso crestate pe ambele laturi, la acest nivel fiind ornamentată cu semicercuri și puncte, sub acestea decorul constând din benzi de linii și rânduri de semicercuri și puncte, care urmează ductul taișurilor și se unesc înspre vârf. Taișurile puternic deteriorate. Patina verde închis cu flecuri mai deschise. Lung. 84,3 cm, lung. limbii și a gârzii apr. 10 cm, lăț. max. a limbii 3,4 cm, lăț. lamei apr. 4,5 cm (fig. 3, 2).

c. Lamă de spadă fragmentară, ruptă recent în trei bucăți, cu o nervură mediană puternic reliefată, ornamentată cu șanțuiri verticale. Patina verde închis cu flecuri mai deschise. Lung. păstrată 37,6 cm (fig. 3, 3)¹³.

-Muzeul Sighetu Marmăției.

15. Sarasău.

Descoperire izolată din anul 1863, nu departe de locul de descoperire a tezaurului de aur.

-Spadă lungă și lată¹⁴.

-A fost în colecția Csorba Endre, în prezent este pierdută.

16. Sarasău.

Descoperire izolată din anul 1867, în locul de descoperire al tezaurului de aur.

-Spadă cu disc la mânerul plin, discul aproape rotund, cu un orificiu și un buton central, mânerul, ușor îngroșat, cu trei nervuri late, garda deteriorată și refăcută în epocă modernă, când s-a și introdus, pentru o fixare mai bună, un material din stofă între gardă și lamă, aceasta din urmă fiind scurtată. Patina îndepărtată încă în secolul 19, culoarea metalului gălbui închis. Lung. 43, 5 cm (fig. 1, 6)¹⁵.

-A fost în colecția Mihályi, acum la Muzeul Baia Mare (208).

17. Sârbi.

Depozit (II) descoperit, în condiții neprecizate, în anul 1910.

-Fragmente de spade (sau pumnale)¹⁶.

-Piese însoțitoare: seceri, vârfuri de lance. Pierdute.

18. Sighetu Marmăției.

Depozit (I) descoperit în anul 1941 în pădurea din Valea Blidarului.

-Fragment de lamă de spadă ornamentată cu patru linii verticale. La unul din capete, taișurile au fost lățite prin ciocănire pentru a se da fragmentului întrebuințarea de pumnal. Patina verde închis, parțial păstrată. Lung. 12,6 cm (fig. 1, 7)¹⁷.

-Piese însoțitoare: două celturi cu plisc, două fragmente de celturi de tip transilvănean, două celturi, dintre care unul fragmentar, cu manșonul îngroșat și decor plastic unghiular, un topor cu aripioare, două seceri cu buton, una fragmentară, 14 seceri cu limbă la mâner, cele mai multe fragmentare (una pierdută), o lamă de pumnal de tip Peschiera, un fragment de topor cu disc și spin parțial topit, un fragment de turtă în care se distinge marginea unui celt de tip transilvănean, 21 de fragmente de turte.

-Muzeul Sighetu Marmăției (4750).

19. Solotvino.

- Descoperire izolată în anul 1867, la marginea unei păduri defrișate, sub rădăcinile unui copac. Piesa s-a deteriorat în momentul scoaterii din pământ.

- Spadă cu limbă la mâner, din care s-a păstrat o mică parte triunghiulară, garda cu patru găuri de nit, lama în formă de frunză de crin, cu mijlocul îngroșat, ornamentată înspre tășuri, vârful rupt. Lung. 50 cm¹⁸.

- A fost în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmăției, în prezent este pierdută.

În literatură mai este desemnată o spadă ca provenită din **Maramureș**¹⁹. Această piesă nu provine însă în mod cert din *Depresiunea Maramureșului*, ea fiind descoperită într-o localitate neprecizată din zona *Bazinului Someș*²⁰.

Dintre piesele descrise se mai păstrează cele două de la Bogdan Vodă și, respectiv, Călinești, una de la Nižnij Bistrii, trei de la Oncești, una de la Sarasău (nr. 16) și una de la Sighetu Marmăției. Dintre spadele pierdute este ilustrată doar cea care s-a aflat în colecția Egger, dar o descriere relativ detaliată se păstrează și pentru una dintre piesele fără localitate de descoperire precizată (nr. 7). Numai acestea se pretează la analize tipologice și cronologice. Pentru celelalte, amănuntele de formă și decor precizate sunt prea puține pentru încadrarea lor mai exactă.

Firește, datorită stării lor fragmentare, ordonarea tipologică a exemplarelor de la Bogdan Vodă, Nižnij Bistrii și Sighetu Marmăției se realizează doar cu o anumită doză de probabilitate. Fragmentele de lamă de la Bogdan Vodă și Sighetu Marmăției au fost incluse printre cele posibile ale variantei Unip a spadelor cu limbă la mâner de tip Uriu/Aranyos²¹, iar vârful de spadă de la Bogdan Vodă s-a considerat că ar putea proveni de la o spadă cu mânerul plin²². Fragmentul de lamă de la Nižnij Bistrii, care este lipsit de vreo caracteristică mai marcantă, poate fi grupat alături de cele neclasificabile mai exact.

Remarcăm totuși asemănarea sa cu fragmentul din depozitul de la Perișor²³, ambele având secțiunea lenticulară.

Datorită contextului bine precizat în care au apărut fragmentele de spadă din depo-

zitele de la Bogdan Vodă și Sighetu Marmăției I, datarea lor nu întâmpină nici o dificultate. Cele două depozite conțin câteva bronzuri cu valoare cronologică ridicată, care le înscriu, fără dubii, în perioada *Hallstatt A*, respectiv în *Bronzul târziu 3*. Acestea sunt celturile cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, prevăzute cu decor unghiular, precum și topoarele cu aripioare, dar tot aici pot fi amintite câteva tipuri sau variante de seceri, vâruri de lance, pumnale, cuțite, brățări și altele. În ceea ce privește tipul de spadă Uriu/Aranyos, căruia îi aparțin cu probabilitate fragmentele de lamă de la Bogdan Vodă și Sighetu Marmăției, este de menționat că perioada sa de utilizare începe deja în perioada *Reinecke Bronz D*, respectiv în *Bronzul târziu 2*²⁴.

Mai dificilă este încadrarea cronologică a depozitului de la Nižnij Bistrii. Celtul recent deteriorat (fig. 2, 2) aparține, probabil, tipului cu plisc. Masivitatea și lama lătită înspre tăș indică că piesa este mai recentă decât perioada *Reinecke Bronz D*. Exemplare asemănătoare se întâlnesc pe un lung parcurs al *Hallstatt-ului A*. Celălalt celt din depozit (fig. 2, 1) face parte tipologic din seria celturilor de tip transilvănean, varianta C²⁵.

Subvarianta aflată în depozitul maramureșean, cea având fețele prevăzute cu suprafețe unghiulare menajate, ale căror laturi interioare sunt unite printr-o linie dreaptă, nu a fost nominalizată de M. Rusu. De altfel, ea are o frecvență mult mai redusă în comparație cu subvariantele cu laturile unghiurilor unite printr-o arcadă, deși cronologic este prezentă, de asemenea, într-un interval larg de timp. Astfel, exemplare asemănătoare celtului de la Nižnij Bistrii, mai ales prin linia dreaptă ce unește laturile unghiurilor, se află în depozitele de la Ghermănești²⁶, Nicolae Bălcescu²⁷, Drslavice I²⁸, Szentes²⁹. Datarea depozitelor menționate se extinde din *Reinecke Bronz D* până în *Hallstatt B*.

Având în vedere faptul că celturile de tip transilvănean pătrund în bazinul Tisei superioare mai cu seamă începând cu *Hallstatt-ul A*, depozitul de la Nižnij Bistrii nu este, foarte probabil, mai vechi decât această etapă. În lipsa unui element de datare mai sigur, încadrăm, deocamdată, depozitul într-un interval mai larg, și anume *Hallstatt A-B*.

Categorici spadelor cu disc și trei nervuri reliefate pe mânerul plin îi aparțin piesele

de la Sarasău (nr. 16) și Maramureș (nr. 7), ambele lipsite de un alt ornament. Fiind descoperiri izolate, dar și deosebite tipologic de celelalte spade din categoria menționată, cele două piese nu pot fi dateate mai exact, ci doar între limitele în care se încadrează celelalte spade asemănătoare: *Hallstatt A-BI*³⁰.

Din categoria spadelor cu cupă la mâner fac parte ambele piese de la Călinești, unul dintre exemplarele întregi de la Oncești, eventual și fragmentul de lamă din același depozit, precum și piesa din Maramureș (nr. 8), care s-a aflat în colecția Egger.

Spada întreagă de la Călinești este încadrată în tipul *Marvila*, răspândit în nordul și sudul Transilvaniei, precum și sudul Moldovei, spade asemănătoare provenind și din Slovacia și nordul Ungariei³¹, iar fragmentul din aceeași localitate este atribuit grupului de spade cu cupă la mânerul neornamentat, care sunt răspândite cu precădere în Transilvania, Ungaria și Ucraina Transcarpatică³².

Spada cu cupă la mâner de la Oncești se remarcă mai ales prin decorul său. Dintre elementele ornamentale, pe alte spade din aceeași categorie se repetă, într-o execuție identică sau foarte apropiată, numai bucla de trei linii de pe gardă și benzile de șantulețe de pe lamă. Decorul de pe cupă și de pe mâner este unic, deși motivele care-l compun: cercuri concentrice, rânduri de semicercuri și benzi în val, într-o execuție diferită însă, apar și pe alte spade cu cupă la mâner. Motivul decorativ cel mai interesant de pe exemplarul de la Oncești este cel al capetelor de pasăre plasate în șir. Acest motiv, prezent de asemenea în partea superioară a lamelor, se află și pe spadele de la Șimleul Silvaniei și Podhorany (Podhering)³⁴. Reprezentarea de pe piesa de la Oncești este totuși ceva mai simplă, deoarece ea constă numai din două capete de pasăre și nu este completat de cercuri și semicercuri.

Valoarea simbolică deosebită a motivului este dovedită de prezența sa într-un vast teritoriu, este adevărat că pe un număr relativ mic de piese³⁵. Având în vedere apartenența acestor piese la aceeași secvență cronologică, ce corespunde în linii generale cu faza *Hallstatt B1*, este greu de precizat dacă a existat vreo regiune de origine a motivului capetelor de pasăre plasate în șir, mai ales că simbolul păsării în felurite reprezentări, foarte probabil ca urmare a unor influențe recepționate în întreaga

Europa Centrală dinspre regiunile egeo-anatoliene³⁶, a avut o îndelungată tradiție.

Chiar dacă spada de la Oncești este, prin decorul său, un unicat, ea poate fi totuși alăturată, pe baza caracteristicilor sale de formă, grupului de spade cu cupă la mâner din estul Bazinului carpatic, care nu aparțin vreunui anumit tip³⁷, chiar ținând seama de tipologiile mai recent elaborate³⁸. Bogatul decor, precum și forma butonului de la cupă exclud posibilitatea apartenenței exemplarului de la Oncești la spadele cu cupă la mâner târzii. Câteva dintre caracteristicile sale o apropie de spadele ce au fost încadrate de T. Bader în tipul *Stoboru*³⁹. Aceste elemente se regăsesc și pe unele spade de tip T-V, potrivit tipologiei lui T. Kemeneczei⁴⁰. Toate aceste piese aparțin fazei *Hallstatt B1*⁴¹.

Aceeași datare are, foarte probabil, și spada cu cupă la mâner, ce s-a aflat în colecția Egger. După cum se poate constata din fotografia, respectiv desenul păstrat al piesei, spada dispunea de câteva caracteristici de formă mai deosebite, în primul rând secțiunea în trepte a lamei, dar și de un decor mai aparte. Deocamdată lipsesc piese analoage exemplarului din Maramureș.

Una dintre cele mai interesante piese de bronz descoperite în Maramureș este spada lungă din depozitul de la Oncești. Corespondentele ei cele mai bune sunt spadele de la Tiszalök⁴² și Podhorany (Podhering)⁴³. Ele aparțin grupului estic al spadelor lungi, care au evoluat în paralel cu spadele de tip *Großauheim-Kesselstadt*, răspândite cu precădere în vestul Europei⁴⁴. Perioada lor de confecționare și folosință s-a extins pe un lung interval de timp, ce corespunde cu întreaga perioadă *Hallstatt B*⁴⁵.

Dovezi ale apariției spadelor lungi în estul Bazinului carpatic încă din faza de început a *Hallstatt-ului B* sunt furnizate de depozitele de la Tiszalök și Bükkaranyos, unde ele sunt asociate cu o altă spadă cu limbă la mâner, asemănătoare celor de tip *Locras*, precum și cu o spadă cu cupă la mâner, respectiv cu brățări, seceri și topoare cu aripioare⁴⁶. Marele depozit de spade transcarpatin de la Podhorany (Podhering) a fost atribuit, de asemenea, acestei faze⁴⁷. Nu este exclus însă, având în vedere prezența în compoziția sa a unor spade cu cupă la mâner târzii, ca depozitul să fie mai recent⁴⁸. Înrudirea strânsă dintre decorul spadelor de la Curteni și "din Dunăre-între Vâc și

Budapesta" și a celei de la Bunești este o dovadă că spadele lungi erau în folosință și în faza târzie a *Hallstatt*-ului B.

Poziția cronologică a spadei lungi de la Oncești la începutul acestei îndelungate evoluții este fixată de spada cu cupă la mâner cu care se află în asociere și este confirmată de descoperirea de la Tiszalök.

Dintre spadele descoperite în Maramureș, cele de la Bogdan Vodă, Nižnij Bistrii, Oncești și Sighetu Marmației provin din depuneri formate din mai multe piese. Câteva dintre spadele izolate sunt, eventual, depuneri de o singură piesă. La alte piese de acest fel nu dispunem de nici o informație cu privire la condițiile lor de descoperire, astfel că nu pot fi făcute aprecieri mai ample cu privire la caracterul lor.

Așa cum rezultă din analiza tipologico-cronologică a descoperirilor din Maramureș, primele depuneri în care erau prezente și spade

datează în această regiune din *Bronzul târziu 3*, respectiv din *Hallstatt A*, când apar, în număr redus, mai ales în stare fragmentară. Obiceiul depunerii spadelor s-a practicat aici și în *Bronzul târziu 4*, respectiv în *Hallstatt B1*, când ele apar fie reunite în depozite (Oncești), fie ca piese izolate (Călinești).

Cu privire la semnificația descoperirilor de spade din Maramureș, datele cele mai sigure le oferă depozitul de la Oncești. Poziția pieselor la depunere, numărul lor, dar și faptul că spada cu cupă la mâner este decorată cu un motiv simbolic deosebit, iar spada lungă, nefolosibilă ca armă, este, de asemenea, bogat ornamentată și a fost folosită, probabil, fie ca însemn al poziției deosebite a deținătorului ei, fie în practicile rituale pledează pentru încadrarea descoperirii printre cele cu caracter cultic. O interpretare similară poate fi dată și majorității celorlalte descoperiri de spade din Maramureș.

Note

1. A. D. ALEXANDRESCU, *Dacia*, N.S., 10, 1966; T. BADER, *Die Schwerter in Rumänien*, PBF, IV, (Stuttgart, 1991).
2. T. BADER, *op. cit.*, 75, nr. 56, pl. 11, 56; I. MOTZOI-CHICIDEANU, G. M. IUGA, *Der Bronzefund von Bogdan Vodă, Kr. Maramureș*, în: T. Soroceanu (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien*, Pas, 10, Berlin, 1995, 142, fig. 1, 7.
3. T. BADER, *op. cit.*, 164, nr. 384, pl. 55, 384; I. MOTZOI-CHICIDEANU, G. M. IUGA, *op. cit.*, 142, fig. 1, 12.
4. ArchÉrt., S.V., 1, 1869, 268; ArchÉrt., S.V., 10, 1876, 294; *Magyar orvosok és természetvizsgálók 1876 augusztus 22-ől egész 28-ig Máramaros-Szigeten tartott nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai* (prescurtat în continuare *Magyarorvosok*), Budapest, 1878, 164; C. GOOSS, AVSL, 13, 1876, 468; J. HAMPEL, ArchÉrt., S.V., 11, 1877, 54; GR. TOCILESCU, *Dacia înainte de romani*, București, 1880, 439; I. MIHÁLYI, *Máramaros a történelmi idők előtt*, manuscris păstrat la arhivele Statului-filiala Baia Mare, 10 sq.; J. HAMPEL, *Trouvailles de l'âge de bronze en Hongrie* (prescurtat în continuare *Trouvailles*), Budapest, 1886, 73; J. HAMPEL, *A bronzkor emlékei Magyarhonban 2* (prescurtat în continuare *Bronzkor 2*), Budapest, 1892, 40; T. LEHOCZKY, *Adalékok hazánk archeológiájához különös tekintettel Beregmegyére és környékére 1*, Budapest, 1892, 147; J. PASTERNAK, *Ruské Karpaty v archeologii*, Prace, 1928, 174, nr. 18; M. ROSKA, *Erdély régészeti repertórium. I. Óskor*, Kolozsvár, 1942, 88, nr. 48; K. BERNJAKOVIĆ, *SlovArch*, 8, 1960, 355, nr. 32; M. RUSU, *Dacia*, N.S., 7, 1963, 192, nota 44 și 208, nr. 8; A. D. ALEXANDRESCU, *op. cit.*, 173, nr. 43, pl. 10, 2; C. KACSÓ, I. MITREA, SCIVA, 27, 1976, nota 36; M. PETRESCU-DIMBOVITA, *Depozitele de bronzuri din România* (prescurtat în continuare *Depozite*), București, 1977, 87; C. KACSÓ, *Apulum*, 15, 1977, 135 și 138 sq., fig. 4, 5; M. PETRESCU-DIMBOVITA, *Die Sicheln in Rumänien mit Corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Horte Rumäniens* (prescurtat în continuare *Corpus*), PBF, XVIII, 1,

- München, 1978, 116, nr. 123; I. MOTZOI-CHICIDEANU, *Dacia*, N.S., 27, 1983, 11, nota 4; T. BADER, *op. cit.*, 148 sq., nr. 352, pl. 46, 352; C. KACSÓ, *StComSatu Mare*, 15-16, 1998-1999, 47 sqq.
5. I. MOTZOI-CHICIDEANU, *op. cit.*, 11, fig. 1, 3; T. BADER, *op. cit.*, 153, nr. 361, pl. 50, 361.
6. J. HAMPEL, *Bronzkor 2*, 129; IDEM, *A bronzkor emlékei Magyarhonban 3* (prescurtat în continuare *Bronzkor 3*), Budapest, 1896, 103; J. PASTERNAK, *op. cit.*, 174, nr. 20 ("tip Liptau"); M. ROSKA, *op. cit.*, 239, nr. 54; A. D. ALEXANDRESCU, *op. cit.*, 189, nr. 303; A. MOZOLICS, *Bronze- und Goldfunde des Karpatenbeckens* (prescurtat în continuare *Bronze- u. Goldfunde*), Budapest, 1973, 173 (eventual "spadă cu limbă la mâner"); T. BADER, *op. cit.*, 167 sq., nr. 415.
7. ArchÉrt., S. V., 10, 1876, 294; *Magyarorvosok*, 165; M. ROSKA, *op. cit.*, 69, nr. 64; A. D. ALEXANDRESCU, *op. cit.*, 189, nr. 304; A. MOZOLICS, *Bronze- u. Goldfunde*, 130; M. PETRESCU-DIMBOVITA, *Depozite*, 59; IDEM, *Corpus*, 101 sq., nr. 30; T. BADER, *op. cit.*, 168, nr. 422.
8. J. MIHÁLYI, ArchÉrt., 12, 1892, 94; J. HAMPEL, *Bronzkor 2*, 85; T. BADER, *op. cit.*, 140, nr. 336 ("fostul comitat Maramureș").
9. *Catalogue of the important Collection of Bronze Arms and Implements, and Ornaments in Gold, Silver and Bronze, formed by the late Dr. S. Egger, of Vienne*, 1891, 8, n. 46, pl. 8, 46; A. SZÁRAZ, ArchÉrt., 11, 1891, 326, pl. 3, 3; J. HAMPEL, *Bronzkor 2*, pl. 179, 3; IDEM, *Bronzkor 3*, 96 și 103; F. LESSEK, *Pravek Podkarpatskoe Iyzi*, Užgorod, 1922, pl. 4, 49 ("Solotvino"); M. ROSKA, *op. cit.*, 171, nr. 141; K. BERNJAKOVIĆ, *op. cit.*, 370, nr. 171 ("Solotvino"); T. BADER, *op. cit.*, 156, nr. 368.
10. J. HAMPEL, *Bronzkor 3*, 83 (lista spadelor cu limbă la mâner); T. BADER, *op. cit.*, 121, nr. 309, 310.
11. Inedită. Informație amabilă J. Kobaly.

12. Colectivul de cercetare a fost format din R. Popa, C. Kacsó, M. Dăncuș și Gh. Tödincă. A fost ultima expediție arheologică la care a participat R. Popa în Maramureș, exact de la 25 de ani de la săpăturile sale de la Cuhea, care au deschis noi perspective cercetării arheologice medievale.
13. C. KACSÓ, ArchKorr., 29, 1999, 47 sqq., fig. 2.
14. ArchKözl., 5, 1865, 39 (scrisoarea lui I. Mihályi către Rómer Flóris); F. RÓMER, ArchKözl., 6, 1866, 182, nr. 925; C. KACSÓ, Apulum, 15, 1977, 139, nota 15; IDEM, StComSatu Mare, 15-16, 1998-1999, 65.
15. ArchÉrt., S.V., 10, 1876, 294; *Magyarország*, 165; I. MIHÁLYI, *op. cit.*, 11; J. HAMPEL, *Trouvailles*, pl. 21, 7a, b; IDEM, *A bronzkor emlékei Magyarhonban I*, Budapest, 1886, pl. 21, 7a, b ("Sighetu Marmatiei"); IDEM, *Bronzkor* 2, 84 sq. ("Comitat Maramureș"); IDEM, *Bronzkor* 3, 87 ("Comitat Maramureș") și 103 ("Sighetu Marmatiei"); C. KACSÓ, Apulum, 15, 1977, 135, fig. 4, 4; T. BADER, *op. cit.*, 139, nr. 334, pl. 37, 334.
16. F. NISTOR, A. VULPE, SCIV, 20, 1969, 193, nota 30; T. BADER, *op. cit.*, 170, nr. 447; C. KACSÓ, StComSatu Mare, 15-16, 1998-1999, 45.
17. M. RUSU, *op. cit.*, 208, nr. 55; A. D. ALEXANDRESCU, *op. cit.*, 187, nr. 270, pl. 15, 13; K. HORED, *Așezarea fortificată din perioada târzie a bronzului de la Sighetu Marmatiei*, Baia Mare, 1966, 16; F. NISTOR, A. VULPE, *op. cit.*, 183, fig. 3B, 50; A. VULPE, *Äxe und Beile in Rumänien II*, PBF, IX, 5, München, 1975, pl. 62, 22; M. PETRESCU-DÎMBOVITA, *Depozite*, 106., pl. 186, 1; IDEM, *Corpus*, 127, nr. 172, pl. 134B, 9; T. BADER, *op. cit.*, 76, nr. 63, pl. 11, 63; C. KACSÓ, *RevBistriței*, 9, 1995, 9 sq., pl. 8, 3.
18. ArchÉrt., S.V., 10, 1876, 294; *Magyarország*, 164; J. HAMPEL, ArchÉrt., S.V., 11, 1877, 46; IDEM, ArchKözl., 13, 1880, 66; I. MIHÁLYI, *op. cit.*, 11; IDEM, *Bronzkor* 2, 158; IDEM, *Bronzkor* 3, 103; J. PASTERNAK, *op. cit.*, 174, nr. 27; K. BERNIAKOVIČ, *op. cit.*, 370, nr. 170.
19. A. D. ALEXANDRESCU, *op. cit.*, 127 și 171, nr. 27, pl. 5, 7 și pl. 6, 8.
20. C. KACSÓ, Apulum, 15, 1977, 143 și 146, fig. 6, 1 ("Bazinul Someș"); T. BADER, *op. cit.*, 133, nr. 324, pl. 34, 324 ("fostul comitat Satu Mare").
21. T. BADER, *op. cit.*, 75 sq.
22. IDEM, 164.
23. T. SOROCEANU, A. RETEGAN, Dacia, N.S., 25, 1981, 209, fig. 30, 1-2.
24. J. D. COWEN, BerIntKongrVorFrühgeschHamburg, 1958/61, 207 sqq.; A. D. ALEXANDRESCU, *op. cit.*, 132; T. KEMENCZEI, *Die Spätbronzezeit Nordostungarns* (prescurtat în continuare *Spätbronzezeit*), Budapest, 1984, 23; A. MOZOLICS, *Bronzefunde aus Ungarn*, Budapest, 1985, 13 sq.; T. KEMENCZEI, *Die Schwerter in Ungarn I* (prescurtat în continuare *Schwerter I*), PBF, IV, 6, München, 1988, 34 sq.; C. KACSÓ, Crisia, 19, 1989, 397 sqq.; T. BADER, *op. cit.*, 80 sqq.
25. M. RUSU, Sargetia, 4, 1966, 10 sqq.
26. M. PETRESCU-DÎMBOVITA, *Depozite*, 75, pl. 81, 3.
27. A. ARICESCU, SCIV, 16, 1965, 19, fig. 3, 7.
28. J. ŘIHOSKÝ, *Die Äxe, Beile, Meißel und Hämmer in Mähren*, PBF, IX, 17, Stuttgart, 1992, 179, pl. 39, 621.
29. T. KEMENCZEI, ComArchHung., 1996, 61, fig. 29, 5.
30. H. MÜLLER-KARPE, *Die Vollgriffschwerter der Urnenfelderzeit* (prescurtat în continuare *Vollgriffschwerter*), München, 1961, 7 sqq.; A. D. ALEXANDRESCU, *op. cit.*, 126 sqq.; A. MOZOLICS, *op. cit.*, 12 sq.; T. KEMENCZEI, *Die Schwerter in Ungarn II* (prescurtat în continuare *Schwerter II*), PBF, IV, 9, München, 1991, 28 sqq.; T. BADER, *op. cit.*, 128 sqq.
31. T. BADER, *op. cit.*, 148 sqq.
32. IDEM, 153 sq.
33. IDEM, 159, pl. 54, 376.
34. T. KEMENCZEI, *Schwerter I*, 77, pl. 51, 468. Pe o altă spadă din același depozit (T. KEMENCZEI, *Loc. cit.*, PL. 51, 469) apar capete de pasăre izolate, legate de rânduri de semicirculi.
35. G. KOSSACK, *Studien zum Symbolgut der Urnenfelder- und Hallstattzeit Mitteleuropas*, Berlin, 1954, 46 sq.; E. SPROCKHOFF, JahrbRGZM, 1, 1954, 63 sqq.; H. MÜLLER-KARPE, *op. cit.*, 40 sq.; G. JACOB-FRIESEN, JahrbRGZM, 19, 1972, 45 sqq.
36. H. MÜLLER-KARPE, JahrbInstVorgeschFrankfurt a. M., 1978-1979 (1980), 23.
37. A. MOZOLICS, Cumania, 4, 1976, 10.
38. Cum sunt cele ale lui T. BADER, *op. cit.*, T. KEMENCZEI, *Schwerter II* și A. HARDING, *Die Schwerter im ehemaligen Jugoslawien*, PBF, IV, 14, Stuttgart, 1995, 78 sq.
39. T. BADER, *op. cit.*, 145 sqq.
40. T. KEMENCZEI, *op. cit.*, 50 sqq.
41. C. KACSÓ, *op. cit.*, 51.
42. T. KEMENCZEI, *Schwerter I*, 73, pl. 45, 398.
43. IDEM, 77, pl. 51, 467-470.
44. P. SCHAUER, *Die Schwerter in Süddeutschland, Österreich und der Schweiz I*, PBF, IV, 2, München, 1971, 182 sqq.
45. T. KEMENCZEI, *op. cit.*, 73 sq.; T. BADER, *op. cit.*, 118; C. KACSÓ, *loc. cit.*
46. T. KEMENCZEI, *op. cit.*, 72 sq.
47. H. MÜLLER-KARPE, *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, Berlin, 1959, 204; IDEM, *Vollgriffschwerter*, 37 și 58; W. A. VON BRUNN, *Mitteldeutsche Hortfunde der jüngeren Bronzezeit*, Berlin, 1968, 60 și 229; P. SCHAUER, *op. cit.*, 187; G. JACOB-FRIESEN, *op. cit.*, 54; S. HANSEN, *Studien zu den Metalldepositionen während der älteren Urnenfelderzeit zwischen Rhönetal und Karpatenbecken*, UPA, 21, Bonn, 1994, 54, nota 99.
48. A. MOZOLICS, *loc. cit.*; T. KEMENCZEI, *Spätbronzezeit*, 79; IDEM, *Schwerter I*, 73 sq.; IDEM, ComArchHung., 1996, 81.

LISTA ILUSTRĂȚIILOR ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Fig. 1 Spade din Depresiunea Maramureș. 1-2. Bogdan Vodă; 3-4. Călinești; 5. Maramureș; 6. Sarasău; 7. Sighetu Marmăției.

Abb. 1 Schwerter aus der Maramureș Senke. 1-2. Bogdan Vodă; 3-4. Călinești; 5. Maramureș; 6. Sarasău; 7. Sighetu Marmăției.

Fig. 2 Depozitul de bronzuri de la Nižnij Bistriț.

Abb. 2 Der Bronzefund von Nižnij Bistriț.

Fig. 3 Depozitul de spade de la Oncești.

Abb. 3 Der Schwertfund von Oncești.

Fig. 4 Harta descoperirilor de spade din Maramureș.

Abb. 4 Die Lage der Schwertfunde in der Maramureș.

ZUSAMMENFASSUNG

Bronzezeitliche Schwerter in der Maramureș

Die in der Maramureș entdeckten Schwerter sind entweder Einzelfunde, wie die Dreiwulstschwerter von Sarasău (Nr. 16) und Maramureș (Nr. 7), das Vollgriff- oder Griffzungenschwert von Coștiui (Nr. 5), die Schalenknaufschwerter von Călinești (Nr. 3-4) und Maramureș (Nr. 8), die Griffzungenschwerter aus Maramureș (Nr. 9-10) und Solotvino (Nr. 19), das Bronzeschwert von Dragomirești (Nr. 6) oder gehören zu einigen Depotfunden: Bogdan Vodă (Nr. 1-2), Nižnij Bistriț (Nr. 11), Oncești (Nr. 12-14) Sârbi II (Nr. 17) und Sighetu Marmăției I (Nr. 18).

Der Depotfund von Oncești enthält ausschließlich Schwerter: Schalenknaufschwert, Langschwert mit Griffzunge und Klingenfragment. Die Lage der Schwerter bei der Deponierung, ihre Anzahl sowie auch die Schwerter selbst sprechen für einen kultischen Charakter des Fundes. Sehr wahrscheinlich besitzen auch die anderen Schwertfunde in Maramureș denselben Charakter.

Cercetător Dr. Carol Kacsó
Muzeul județean Maramureș
Baia Mare
Tel. 062-211927

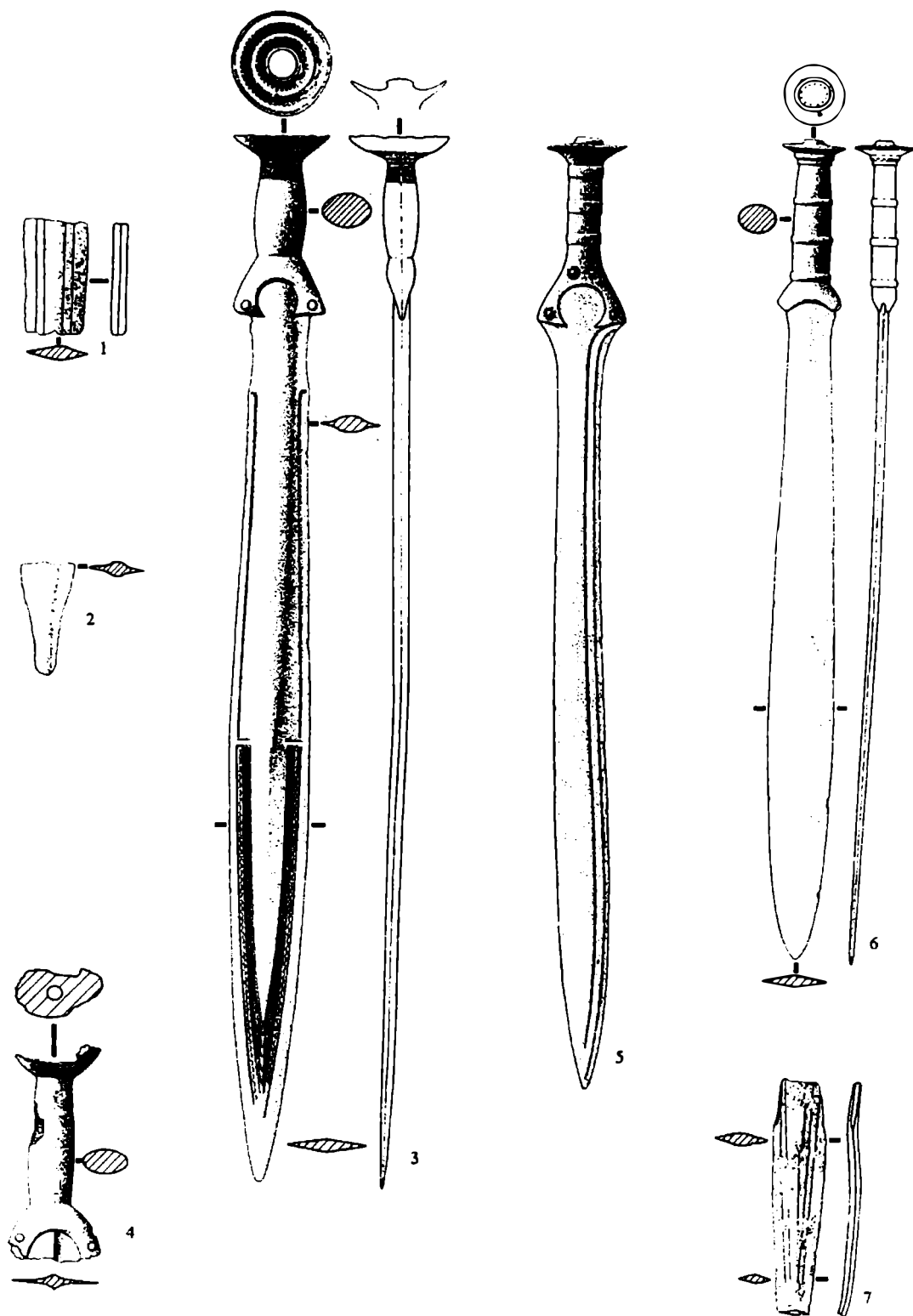

Fig. 1 Spade din Depresiunea Maramureș. 1-2. Bogdan Vodă; 3-4. Călinești; 5. Maramureș; 6. Sarasău; 7. Sighetu Marmăției.

Abb. 2 Schwerter aus der Maramureș Senke. 1-2. Bogdan Vodă; 3-4. Călinești; 5. Maramureș; 6. Sarasău; 7. Sighetu Marmăției.

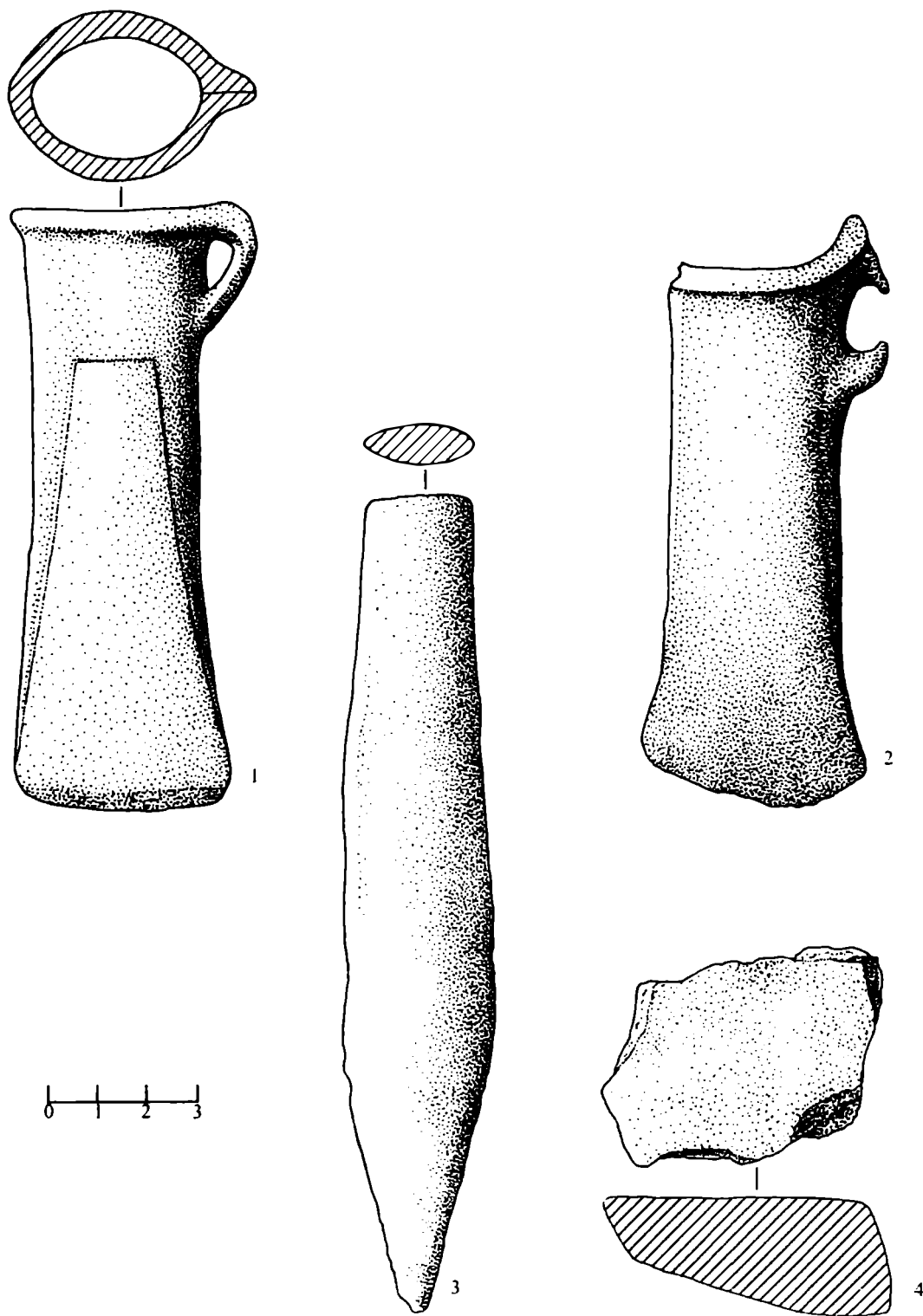

Fig. 2 Depozitul de bronzuri de la Nižnij Bistrij.
 Abb. 2 Der Bronzefund von Nižnij Bistrij.

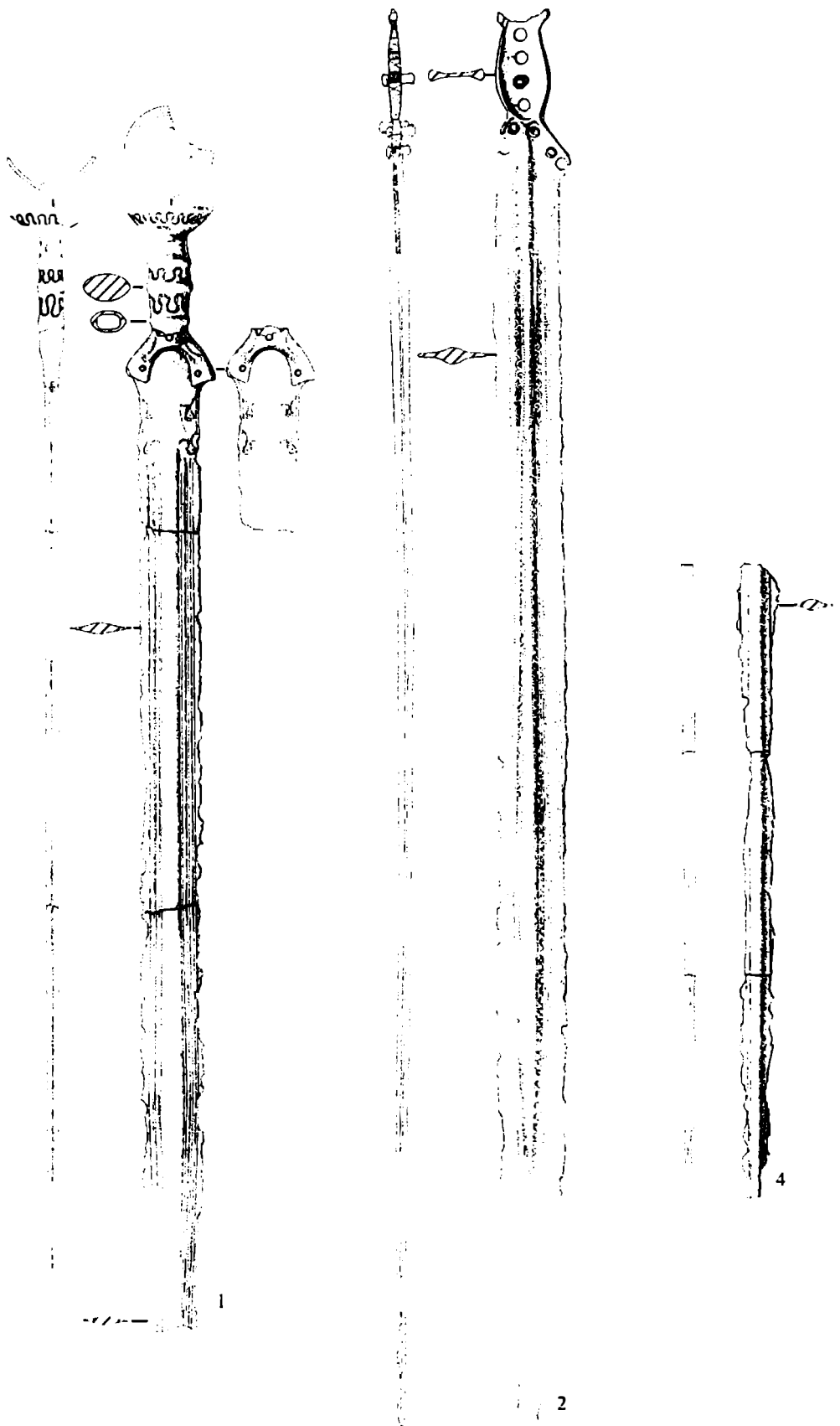

Fig. 3 Depozitul de spade de la Oncești.
Abb. 3 Der Schwertfund von Oncești.

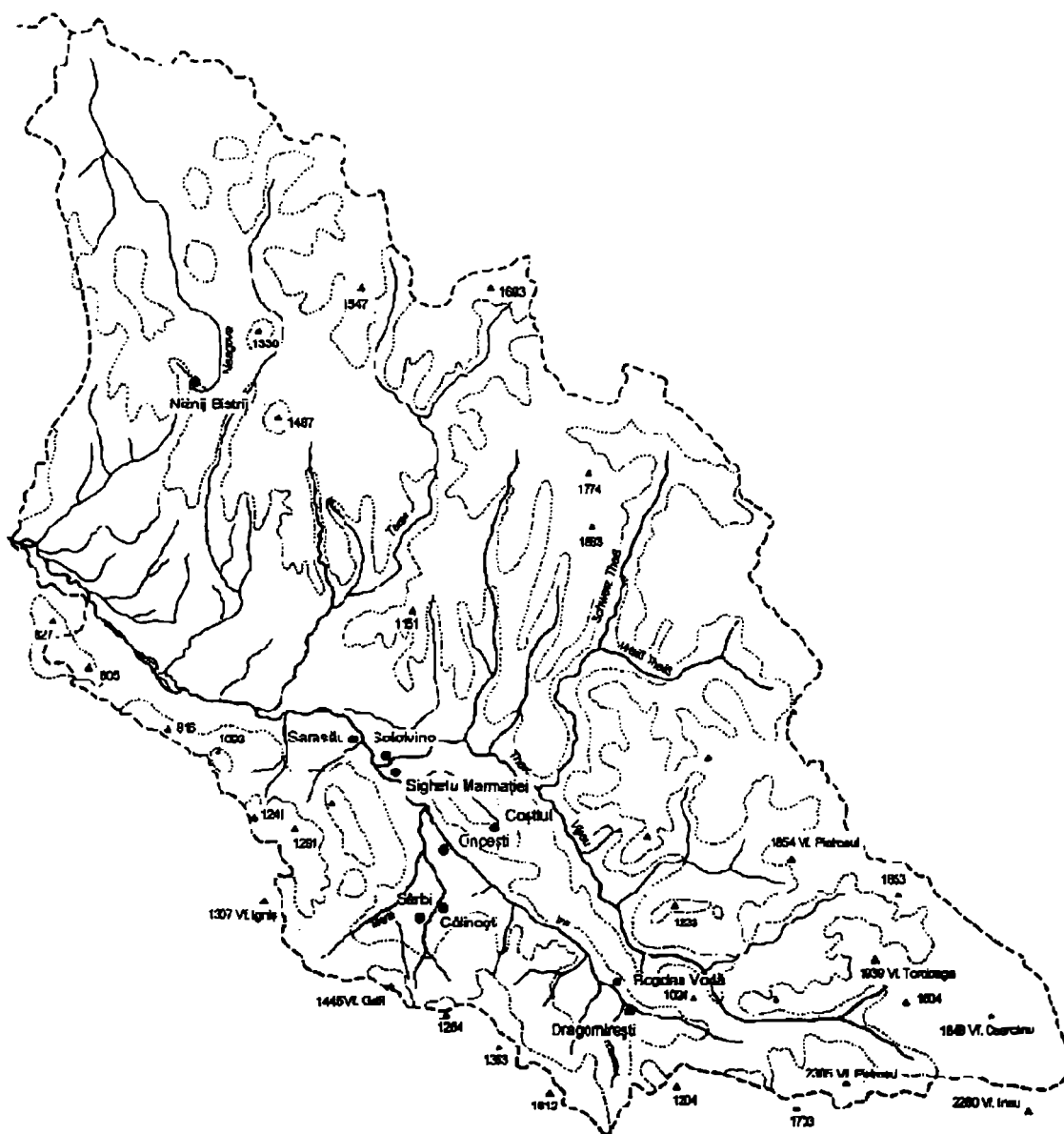

Fig. 4 Harta descoperirilor de spade din Maramureș.
Abb. 4 Die Lage der Schwertfunde in der Maramureș